

زخم هوا بر زمین

در ۴ سال گذشته کانون‌های گردوغبار خراسان رضوی دوبرابر شده است

گفتگو با محسن فاضل‌نژاد

روزنامه‌نگار
لاله سادات پوری

خیلی عجیب نیست، اصلایگانه و دور از انتظار هم نیست؛ اینکه به‌گواه آمار، دست‌کم در یک دهه اخیر، سالانه و البته در بهترین حالت، عدد تعیین شده برای هوای پاک در مشهد بین بیست تا سی روز است. انگار این موضوع و خامت و نگرانی خاص خودش را از دست داده است و دیگر برای همه‌مان زندگی در هوای ناسالم، آن‌هم در مرز هشدار و آلوده، عادی شده است. گفته می‌شود سالانه ۲۱۹ هزار تن خاک از محل کانون‌های گردوغبار داخلی وارد هوای استان می‌شود و در معرض تنفس ساکنان آن قرار می‌گیرد. این آمار در حالی است که اگر چه در بیشتر مواقع و به‌ظن کارشناسان و متخصصان حوزه محیط‌زیستی و هوا، همواره تردد با خودروهای شخصی، متهم ردیف‌اول آلودگی هوای مشهد خوانده می‌شود، جولان ریزگردها در آسمان استان و به تبع آن مشاهد و تداوم استقرار گردوغبار ناشی از مساحت زیاد بیابان‌های استان، سرخس و صحرای قره‌قوم ترکمنستان، دیگر اضلاع مثلث آلودگی هوای استان به‌ویژه کلان‌شهر مشهد هستند که شاید چراغ خاموش در وقوع این معضل بزرگ پایتخت معنوی ایران به‌روند فعالیت خود ادامه می‌دهند. طبق آخرین بررسی‌های اعلام‌شده از سوی سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری، در سال ۱۴۰۲، حدود سی کانون تحت‌تأثیر فرسایش بادی با سطحی معادل ۲ میلیون و ۴۰۰ هزار هکتار در خراسان رضوی وجود داشت. اکنون گستره مناطق بحرانی تحت‌تأثیر فرسایش بادی در استان، بیش از یک میلیون و ۲۰۰ هزار هکتار است که قبل از این، تنها ۷۵۰ هزار هکتار بود و تاکنون برای مدیریت مناطق بحرانی در پهنه‌ای معادل ۵۷۰ هزار هکتار با ایجاد جنگل طبیعی، عملیات بیابان‌زدایی اجرا شده است. به‌وجود آمدن کانون‌های عظیم فرسایش خاکی و طوفان خیز در چند سال اخیر و وقوع پدیده گردوغبار در استان، اکنون به معضل جدی زیست محیطی خراسان رضوی بدل شده که زندگی مردم را نیز تحت‌تأثیر قرار داده است. در حقیقت وقوع طوفان گردوغبار در مناطق خشک، سبب افزایش ذرات معلق نسبت به آستانه مجاز شده است که این موضوع آثار منفی بر سلامت مردم می‌گذارد و شاید مهم‌ترین دلیل وقوع طوفان‌های گردوغبار استان، وجود بیابان باشد.

تنها ۲۶ روز هوای پاک در سال گذشته

گفته‌های مدیرکل منابع طبیعی و آبخیزداری استان در حالی بوده که اردیبهشت امسال هم کارشناس مسئول کاهش آلودگی هوا و تغییر اقلیم اداره‌کل حفاظت محیط‌زیست خراسان رضوی تعداد روزهای پاک مشهد در سال ۱۴۰۲ را ۲۶ روز اعلام کرد. فرخ‌لقا امینی در گفت‌وگو با ایسنا، این نکته را یادآوری کرد که: تعداد روزهای پاک مشهد در سال ۱۴۰۲ نسبت به سال ۱۴۰۱، ۱۰ روز کمتر بوده و پدیده گردوغبار، یکی از دلایل مهم افزایش آلودگی هوای این شهر در سال گذشته بوده است. اینکه در سال ۱۴۰۲ به دلیل خشک‌سالی‌های متوالی، شهر مشهد بسیار بیشتر از قبل تحت‌تأثیر پدیده گردوغبار بوده است و علاوه بر آلودگی هوا در فصل سرد سال، بیشتر پدیده گردوغبار در فصل گرم سال، مواجه بوده‌ام، نیز موضوع دیگری است که در ادامه آن خبر، کارشناس مسئول کاهش آلودگی هوا و تغییر اقلیم اداره‌کل حفاظت محیط‌زیست استان به آن اشاره می‌کند. به گفته امینی، «واقعیت اینجاست که شهر مشهد چه از کانون‌های داخلی و چه خارجی تحت‌تأثیر پدیده گردوغبار است و تأثیر آن بر کیفیت هوا را در سال گذشته شاهد بودیم. مبارزه با عوامل آلودگی طبیعی هوا از جمله گردوغبار زمان‌بر و لازم است بیگیری‌ها و اقدامات مستمری انجام شود تا با همکاری دستگاه‌های متولی، شاهد هوای بهتری برای شهر مشهد در سال ۱۴۰۳ باشیم».

رشد دوبرابری کانون‌های گردوغبار استان

البته کمی قبل‌تر از انتشار خبر مدیرکل دفتر امور بیابان سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور، مدیرکل منابع طبیعی و آبخیزداری خراسان رضوی هم در تیرماه پارسال گفته بود: شمار کانون‌های گردوغبار این استان در چهار سال گذشته، رشد دوبرابری داشته است. محسن فنودی در گفت‌وگو با ایسنا، بر این نکته نیز تأکید کرده بود که تعداد کانون‌های گردوغبار خراسان رضوی در سال ۱۳۹۷ تنها پانزده کانون و مربوط به بیست شهرستان با گستره ۷۶۸ هزار هکتار بوده اما سطح کنونی مناطق بحرانی تحت‌تأثیر فرسایش بادی در خراسان رضوی، بیش از یک میلیون و ۲۰۰ هزار هکتار است و حال آنکه این سطح، قبل از این ۷۵۰ هزار هکتار بوده است. به ادعای فنودی، حدود ۶۹ درصد اراضی تحت مدیریت این سازمان در استان، دارای اقلیم بیابانی هستند.

خراسان رنجور از خشکی

۲۷ بهمن ۱۴۰۲ بوده که مدیرکل دفتر امور بیابان سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور گفت: براساس مطالعات شناسایی کانون‌های بحرانی، در حال حاضر ۱۲۲ استان از ۳۱ استان کشور و ۲۳۲ منطقه، تحت‌تأثیر فرسایش بادی قرار دارند. وحید جعفریان در گفت‌وگو با مهر، درباره آمار کانون‌های بحرانی فرسایش بادی توضیح داد: آمار کانون‌های بحرانی کشور حدود ۱۴ میلیون هکتار بوده که در ۲۲ استان پراکنده است. برخی استان‌های کشور مانند سیستان و بلوچستان، خوزستان، کرمان، خراسان جنوبی و خراسان رضوی شرایط حادث‌تری در مقایسه با استان‌های دیگر دارند.

کاهش اعتبارات مقابله با گردوغبار در بودجه امسال

زنگنه یادآوری کرد: دوبرابر شدن سطح کانون‌های بحرانی فرسایش بادی استان در ۱۰ سال گذشته، بیانگر آن است که سرعت بیابان‌زایی در استان بسیار زیاد است، ولی اعتبارات تخصیص یافته به‌صورت قطره چکانی است. رئیس اداره امور بیابان منابع طبیعی استان تصریح کرد: سالانه ۴۰۰ هزار هکتار عملیات بیابان‌زدایی در استان باید اجرا شود که اگر بخواهیم در قالب این عملیات، سالانه ۲۰ هزار هکتار نهال بکاریم، به اعتباری معادل ۱۴۰ میلیارد تومان نیاز داریم. اما اعتبارات خیلی کم است و به‌طور کلی توجهی به موضوع بیابان‌زدایی در کشور نمی‌شود و لازم است اعتبارات این حوزه به‌توجه به معضلاتی که ممکن است در آینده به‌وجود بیاید، تقویت شود.

تمرکز ۵۰ درصدی اقلیم بیابانی در سطح استان

«بیش از ۴۸ درصد سطح استان دارای اقلیم بیابانی است». این جمله، خبری است که شه‌ریور سال گذشته رئیس اداره امور بیابان اداره‌کل منابع طبیعی و آبخیزداری خراسان رضوی رسانه‌ای کرد. محمود زنگنه در گفت‌وگو با ایسنا، با اعلام اینکه سی کانون بحرانی فرسایش بادی در استان داریم، در ادامه آن خبر بیان کرد: عوامل طبیعی مانند خشک‌سالی‌ها و تغییرات اقلیمی و عوامل انسانی مانند تخریب سرزمین، بهره‌برداری بی‌رویه از آب‌های زیرزمینی و شوری آب‌ها، تخریب اراضی، بهره‌برداری بی‌رویه از مراتع و... جزو دلایلی است که موجب تشدید بیابان‌زایی می‌شود.

۱۲/۵ درصد مساحت بیابان‌های کشور در خراسان رضوی	چهارمین استان بیابانی کشور: خراسان رضوی	۵/۵ میلیون هکتار اقلیم بیابانی در خراسان رضوی	۴۷ درصد مساحت با اقلیم بیابانی در خراسان رضوی	۳۰ کانون بحرانی در خراسان رضوی	۹۰۰ میلیارد تومان خسارت سالانه گردوغبار به خراسان رضوی
--	---	---	---	--------------------------------	--

ریزگرد اعتبارات و خسارت‌های میلیاردی!

- پس چرا ربه‌های مشهد همه‌ساله در بیشتر روزها، گردوغباری است؟ بی‌شک کاهش بارندگی و خشک‌سالی، موجب کاهش پوشش گیاهی در عرصه می‌شود که این موضوع به افزایش طوفان‌های شن و گردوغبار می‌انجامد.
- در حال حاضر بیابان‌های اطراف استان چه نقشی در آلودگی هوای مشهد دارند؟ یعنی بیابان‌های مجاور و در کشورهای همسایه است که نفس شهر را به شماره انداخته است؟
- منشأ بخشی از گردوغبارهای مشهد، کانون‌های بحرانی فرسایش بادی داخل استان است و بخشی مربوط به استان‌های مجاور است و البته قسمتی هم منشأ خارجی دارد و از صحرای قره‌قوم و... ناشی می‌شود.
- برآوردتان از میزان ورود گردوغبار خاک به هوا چقدر است؟ به‌عبارتی هر مترمربع بیابان چه میزان خاک وارد هوا می‌کند؟
- براساس برآوردها، میانگین فرسایش بادی سالانه کشور در هکتار، حدود ۳۵ تن برآورد شده است.
- چند درصد بیابان‌های کشور در استان ماست؟ آماری در این زمینه دارید؟
- سطح قلمرو بیابانی کشور ۴۴ میلیون هکتار است. باتوجه به مساحت ۵/۵ میلیون هکتاری عرصه دارای اقلیم بیابانی استان، حدود ۱۲/۵ درصد مساحت بیابان‌های کشور در خراسان رضوی واقع شده است. خراسان رضوی به لحاظ مساحت عرصه بیابانی، چهارمین استان کشور است و به لحاظ جنگل‌های بیابانی دست‌کاشت و طبیعی با ۵۷۹ هزار هکتار، استان اول کشور به‌شمار می‌آید.
- بودجه سال گذشته شما برای بیابان‌زدایی، مشخصاً برای مشهد و اطراف آن، چقدر بوده است؟
- اعتبار منظور شده برای بخش بیابان شهرستان مشهد به‌منظور تولید نهال بیابانی، ۲۰۰ میلیون تومان در سال ۱۴۰۲ بوده و برای اعتبارات سال جاری هنوز موافقت‌نامه‌ای نشده است یا خیر؟
- باتوجه به آخرین بازنگری در شناسایی کانون‌های بحرانی فرسایش بادی استان توسط سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور در سال ۱۳۹۷، در سطح استان ۳۰ کانون بحرانی در ۲۲ شهرستان با مساحتی بالغ بر یک میلیون و ۲۵۵ هزار هکتار شناسایی شده است.
- با این حساب آیا در مشهد هم کانون بحرانی فرسایش بادی وجود دارد؟
- بازم به استناد مسئله شناسایی کانون‌های بحرانی فرسایش بادی که سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور تهیه‌اش کرده و در سال ۱۳۹۷ بازنگری شده است، خوشبختانه در شهرستان مشهد کانون بحرانی فرسایش بادی وجود ندارد.
- ۱۷ ژوئن ۱۹۹۴ و پس از تدوین نهایی کنوانسیون مقابله با بیابان‌زایی، سازمان ملل، این روز را «روز جهانی مبارزه با بیابان‌زایی» نام گذاشت. مناسبت امروز باعث شد به بهانه اینکه ۱۷ درصد از مساحت کل بیابان‌های ایران در خراسان رضوی قرار دارد، ما نیز به‌سرآورد رئیس اداره امور بیابان اداره‌کل منابع طبیعی و آبخیزداری خراسان رضوی برویم و در این باره با او سخن بگوییم. گفت‌وگویی که در آن محمود زنگنه از یک بحران اساسی پرده برداشت؛ بحرانی با نام «ریزگرد اعتبارات تخصیص یافته برای خسارت‌های میلیاردی!».
- در خبرها برآورد شده است که بالغ بر ۵۰ درصد مساحت استان اقلیم بیابانی دارد، آیا این موضوع را تأیید می‌کنید؟ در حقیقت مساحت بیابان‌های استان چه اندازه است؟
- خراسان رضوی دارای حدود ۵/۵ میلیون هکتار عرصه دارای اقلیم بیابانی است که ۴۷ درصد مساحت استان را شامل می‌شود.
- کانون‌های بحران در مشهد و استان در چه وضعیتی هستند؟ آیا مساحتشان بیشتر شده است یا خیر؟
- باتوجه به آخرین بازنگری در شناسایی کانون‌های بحرانی فرسایش بادی استان توسط سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور در سال ۱۳۹۷، در سطح استان ۳۰ کانون بحرانی در ۲۲ شهرستان با مساحتی بالغ بر یک میلیون و ۲۵۵ هزار هکتار شناسایی شده است.
- با این حساب آیا در مشهد هم کانون بحرانی فرسایش بادی وجود دارد؟
- بازم به استناد مسئله شناسایی کانون‌های بحرانی فرسایش بادی که سازمان منابع طبیعی و آبخیزداری کشور تهیه‌اش کرده و در سال ۱۳۹۷ بازنگری شده است، خوشبختانه در شهرستان مشهد کانون بحرانی فرسایش بادی وجود ندارد.

